

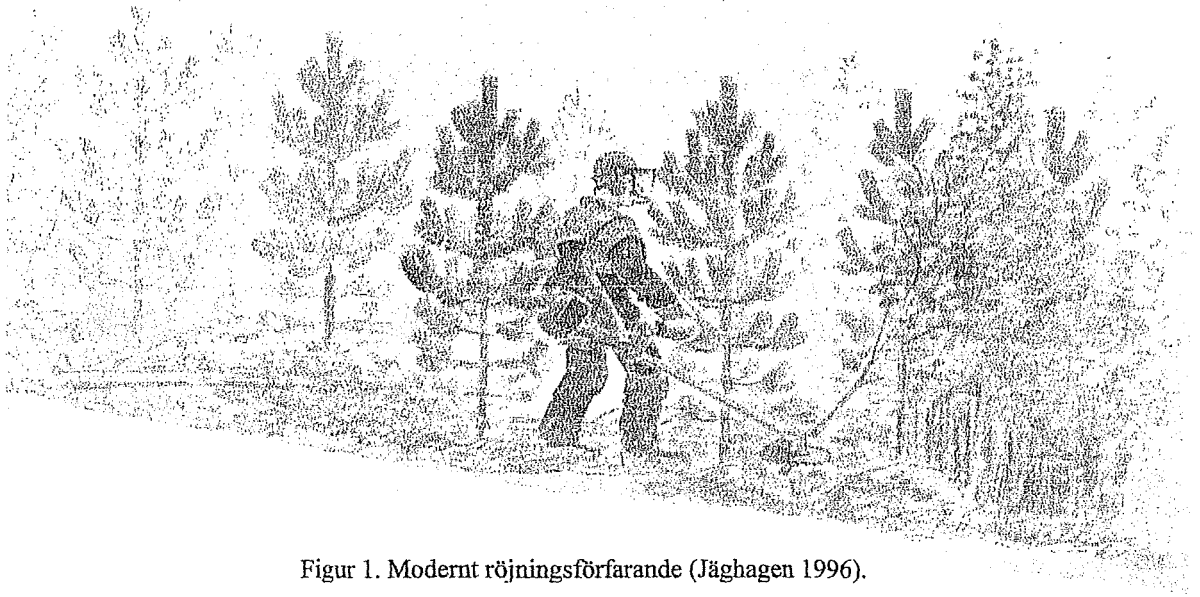
Röjning -

En effekt av trakthyggesbruket?

Peter Eriksson Skogsvetarkurs 99/03

Introduktion

Röjning är en av de viktigaste skötselåtgärder som genomförs i skogen. Genom att röja ungskogen kan man tidigt påverka det framtida beståndet genom att ta bort icke önskvärda träd. När man gör detta flyttar man över och ökar tillväxten på de stammar som har bra förutsättningar att skapa ett framtida bestånd av hög kvalitet. De trädslag som inte är lämpade för ståndorten eller inte önskvärda av andra skäl tas bort. Genom att röja förbättrar man också diametertillväxten i beståndet samt även ekonomin vid slutskedet av beståndets omloppstid. Man minskar också risken för skador genom att röjningen skapar grövre och mer livskraftiga stammar.

Figur 1. Modernt röjningsförfarande (Jäghagen 1996).

Figur 1 visar hur ungskogsröjning genomförs idag. Principen har varit densamma sedan trakthyggesbruket slog igenom i mitten av föregående sekel även om tekniken utvecklats. Men har vi alltid röjt täta föryngringar eller är röjningen en effekt av trakthyggesbruket? Om så ej är fallet, har tidigare röjningar gjorts på samma sätt och av samma anledning som idag?

Syftet med denna uppsats är att försöka besvara hur synen på och praktiserandet av röjning har varit från slutet av 1800-talet fram till trakthyggesbrukets genombrott på 1950-talet. Uppsatsen baseras på litteratur, främst äldre läroböcker i skogsbruk, och en telefonintervju med f. d. länsjägmästare Bo Axelson, Sävar.

Finns röjning beskriven i tidigare skogslitteratur?

Redan 1839 beskriver skogsvårdens fader i Sverige, Israel af Ström, en skoglig skötselåtgärd som liknar röjning. Dock kallas inte detta för röjning utan för hjälpgallring som är en tidig beståndsvårdande åtgärd utan ekonomiska vinster (af Ström 1839). Följande anvisningar finns att finna:

”Tag ej bort för många stammar, så att solen kan uttorka de qvarståendes rötter”.

Han skriver att detta kan undvikas genom att man bara tar bort de stammar som har korta toppskott.

Termen röjning dyker upp i litteraturen på slutet av 1870-talet (Björkman 1877). Björkman skriver i sin bok om skogsskötsel att skogsplantor med ymnig reproduktion riskerar att kväva de plantor som är tänkta för skogsproduktion. Dessa inkräktare som gynnats naturligt, antingen genom riklig frösättning och av vinden lätt kringförda frön eller stark benägenhet att skjuta skott från stubbar och rötter, måste därför röjas bort. Han skriver också att röjningen är tidskrävande och kostsam samt att man vid bortröjandet av de främmande plantorna i allmänhet ej erhåller något användbart virke utan i bästa fall foderlöv eller ris. Därför skall man noga överväga om denna åtgärd verkligen är nödvändig.

I litteratur från början av 1900-talet beskrivs också att om man i undersökningar av plantskogar finner vargar, frodiga och spärrvuxna stammar, som hotar att överväxa och kväva andra stammar skall dessa nedhuggas eller på annat sätt stäckas (af Zellén 1904). Han skriver också att i blandbestånd måste även stammar utan överdriven växt borskaffas om de hotar att förkväva värdefullare och senväxande plantor av annat slag.

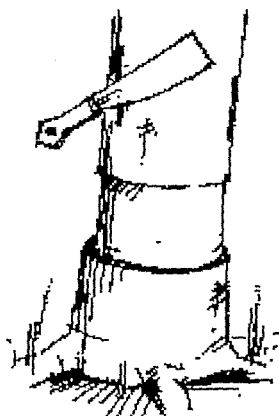
Vid genomgång av litteraturen ovan ser man mycket tydligt också syftet med dåtidens röjningar. Detta var att genom beståndsvård glesa ut och överföra tillväxten på önskvärda stammar med de rätta förutsättningarna. Även vid intervjun med Bo Axelson fick jag samma svar, dvs. att syftet med röjning har varit det samma från slutet av 1800-talet fram till idag.

Tidpunkt och val av stammar för röjning?

Tidpunkten för röjning baseras idag i första hand på beståndets höjd. Mellan 3 och 5 meter brukar vara en lämplig höjd för att gå in och röja. Anledningen till detta är att beståndet kommit in en fas då det är lätt att se vilka stammar som kan ge ett bra utbyte i framtiden men också för att beståndet är mindre känsligt för skador efter röjning. Skador som kan uppkomma efter röjning är svamp- eller insektskador, snöbrott eller viltskador i form av betning. Enligt f. d. länsjägmästare Bo Axelson skulle röjningarna innan trakthyggesbrukets genombrott genomföras betydligt mycket tidigare än idag. Detta var för att spara tid och arbete då yngre och lägre bestånd också är klenare och därför lättare att röja. Detta sammanhänger med att dåtidens redskap var bättre lämpade för klena träd.

Tidigare litteratur visar på att man redan på plantstadiet började förändra beståndets sammansättning och täthet. Detta gjordes genom att man på våren eller under hösten helt enkelt ryckte upp plantor i allt för täta föryngringar (af Zellén 1904, Wahlgren 1914). Enligt af Zellén skulle de överflödiga plantorna avlägsnas genom att ryckas upp ur såddrutorna. Detta för att slippa gå in vid ett senare skede och avskära eller toppa de överflödiga stammarna.

Wahlgren skriver att åtgärder för att bli av med snyltgäster i föryngringen är att rycka upp telningarna vid fuktig väderlek då de övre jordlagren är lösa och bjuder mindre motstånd (Wahlgren 1914). Han skriver också att asp och al "*hava en märkvärdigt seg livskraft*" varför man inte kan vara säker på att bli kvitt dessa. Dock skriver han att man genom ringbarkning av alar och aspar några år innan avverkning samt borthuggning av frödugliga björkar kan minska på uppslaget av dessa trädslag i föryngringarna.

Figur 2. Ringbarkning av al och asp
(<http://psybergate.com/wetfix/WetlandFix/WetlandFix6/wf6pg3c.gif>, 2004-04-25)

Just björk och asp samt till viss del även al var de arter som oftast kunde hämma föryngringarna varför bortröjning av dessa var vanligast (Björkman 1877). Eftersom dessa i regel kommer in 2 till 3 år före barrplantorna efter en störning samt att de har en snabbare tillväxttakt i ungdomsåren kommer de att skada barrplantorna genom överskuggning och piskning (Wahlgren 1914).

Bo Axelson uppgav samma fördelning på val av røjstammar i samband med røjning av tallbestånd i Norrland. Dock påpekades, liksom på flertalet ställen i tidigare nämnd litteratur, att även tallen røjdes bort där så behövdes. Røjning av gran i Norrland var ovanlig då man ansåg att granföryngringarna klarade sig utan røjning samt även därför att granföryngringar var relativt ovanliga i dessa delar av landet.

Hur genomfördes røjningarna och vilka redskap användes?

Enligt Bo Axelson genomfördes røjningarna som idag förutom att all røjning skedde med handkraft. Redskap som användes var røjningsyxor, "Sandviksyxan", och røjningsbilor, "Rasken", "Snabben" och "Kvicken".

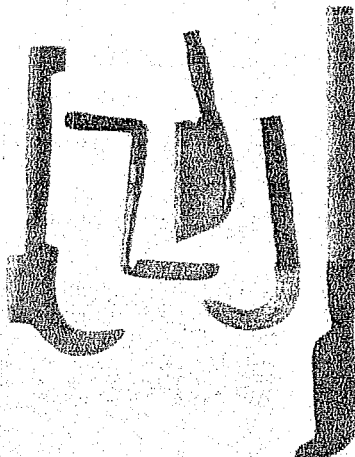
I Wahlgrens bok finns följande beskrivning av på vilka individer røjningen bör inriktas på:

"I första hand avlägsnas alla missbildade, svaga och gänsliga individ. Av de kraftigare plantorna bortgallras sådana, som visa anlag för starkare grenbildning och hota att överväxa och förkväva bredvidstående mera välformade plantindivid."

Han säger också att de kvarvarande stammarna bör ha långa, kraftiga toppskott samt rak stamform och normal symetrisk kronbildning (Wahlgren 1914).

Tidigare nämnda författare anger också att valet av redskap för røjning bör styras efter plantornas eller ungskogens ålder. Här skrivs att vid utglesning av en allt för tät återväxt redan under de 3-4 första åren efter uppkomsten är en liten kvistsax att föredra (Wahlgren 1914). Han skriver att denna utglesning skulle kunna utföras genom att icke önskvärda plantor rycks upp, vilket nämnts tidigare, men att detta förfarande riskerar att skada rötterna på kvarvarande plantor med uttorkning som följd.

Vid röjning av meterhöga plantbestånd användes en kraftigare röjningssax eller en riskniv med vilka stammarna avhuggs (Wahlgren 1914). Om återväxten var ännu äldre måste ovan nämnda verktyg bytas ut mot tyngre röjningsknivar eller en mindre tämligen bred handyxa.

Figur 3. Olika röjningsverktyg (Wahlgren 1914)

Wahlgren nämner också att valet av röjningshöjd bör övervägas vid användandet av verktygen ovan. Hugget kan antingen läggas vid roten eller högre upp på stammen. Det senare förfarandet är brukbart vid röjning av löv då skott slår ut från de kvarstående stamdelarna och en låg krona bildas. Denna låga krona kan ge ökat markskydd utan att skapa trängsel i huvudbeståndets kronskikt. Dock bör detta förfarande ej tas till bruk i röjningar av barr då ingen ny skottskjutning är att vänta och att de kvarvarande högstubbarna ställer till stort besvär vid utsläpning av det virke som utvinns vid senare gallringar.

En annan metod att ta kål på icke önskvärda stammar var att kvista dessa vilket många gånger ansågs göra jobbet, speciellt i fråga om tall (af Zellén 1904). Han skriver att toppning av stammarna vid lägre eller högre höjd, ringbarkning, kapning eller avbrytning av grenar också kunde göras då värdet var mycket lågt på det erhållna virket. Då dessa förfaringssätt var billigare än vanlig nedhuggning var de att föredra.

Röjning för privata skogsägare eller storskogsbruket?

Enligt Bo Axelson slog röjningen, liksom många andra skogsskötsel strategier, först igenom i storskogsbruket medan de privata skogsägarna försiktigt följde efter. Detta ledde till att de misstag som gjordes på röjningsfronten i första hand gjordes av de större skogsaktörerna. Detta åtminstone sett ur ett nationellt perspektiv då storskogsbruket satsade på röjning på bred front. För att öka andelen röjning hos de privata skogsägarna skedde information från skogsvårdsstyrelsen där resultat från både forskning och praktiska erfarenheter delgavs de privata skogsägarna. Detta skedde som ett led i skogspolitik. Under 40-talet kom bidragen till Norrland och dessa kunde fås för olika skogsskötselåtgärder såsom beståndsvård, dikning etc. (Axelson, muntl.).

Bo Axelson uppgav att den vanligt förekommande vedeldningen kan ha bidragit med en viss del röjning bland de privata skogsägarna i Norrland. En viss beståndsvård kan ha gjorts i samband med de uttag av björk och annat löv som bönderna gjorde för vedeldning. Dessa avverkningar gjordes i det tysta och det var egentligen aldrig frågan om någon regelrätt röjning.

Trakthyggesbrukets införande och utbildning om röjning under 1950-talet

Det står dock helt klart att det stora uppsvinget för röjningen kom i samband med trakthyggesbrukets införande då skogsbolagen ville skynda på tillväxten av industrivirke och förbättra dimensionsutvecklingen. Detta i samband med den dyra arbetskraften under senare halvan av föregående sekel ledde till att röjningarna ofta utfördes mycket hårt med dålig kvalitet i bestånden som följde. Kvalitetsbristerna visade sig dock senare då skadan redan var skedd. Under den här tiden skapades uttrycket att man skulle röja så hårt att man inte kunde sova på nätterna (B. Axelson, Sävar, muntl.).

Under 1950-talet när Bo Axelson studerade till jägmästare förekom ingen egentlig utbildning i röjning och detta berodde främst på att trakthyggesbruket inte slagit igenom till fullo. Han minns att de besökte Joel Vretling i Malå där han förespråkade toppning för att skapa jämna bestånd men någon djupare utbildning i röjningens ädla konst var det dock aldrig fråga om.

Diskussion

Att röjningen inte är någon direkt effekt av trakthyggesbruket anser jag vara bevisat i denna uppsats. Redan 1877 finns termen röjning att läsa i tidigare litteratur. Även förklaringen till hur röjningen skall genomföras och vilket syftet med röjningen är liknar redan vid denna tidpunkt dagens. Att röja plant- och ungskog är således ingen ny företeelse i skogsbruket även om det vid slutet av 1800-talet knappast var vanligt förekommande.

En anmärkningsvärd detalj är att man på slutet av 1800-talet och början av 1900-talet även förespråkar förberedande åtgärder såsom borthuggning och ringbarkning av lövträd som kan bidra till en ökad lövandel i den kommande föryngringen. Dessa rekommendationer innebär att man redan innan avverkning börjat planera den kommande föryngringen. Idag görs inga av dessa åtgärder då sparande av stora och grova lövträd måste göras av miljöhänsyn i det certifierade skogsbruket.

Något som inte nämnts i texten är att man i tidigare litteratur varit väl medveten om vilka risker insekts- och svampangripna stammar utgör för beståndet varför dessa måste röjas bort. Det finns också nämnt att dessa bör tas ut ur beståndet för att ta bort risken för spridning till de kvarvarande stammarna (Wahlgren 1914).

Wahlgren skriver också i sin bok från 1914 att på grund av den kostnad som uppkommer i röjning har, även där en ganska intensiv skogsskötsel införts, försummats. Han nämner också att röjningen leder till att en första gallring kan skjutas framåt i tiden och på så sätt också ge ett grövre och värdefullare timmer. Detta är aspekter som verkligen ligger i ropet idag. På skogsvårdsstyrelserna jobbar man intensivt för att få de privata skogsägarna att återigen gå ut i skogen och röja, en åtgärd som minskat drastiskt sedan röjningsplikten och röjningsbidragen tagits bort.

En detalj som jag fann anmärkningsvärd var att man redan i början av 1900-talet (Wahlgren 1914) talade om fördelarna med toppröjning som idag diskuteras flitigt. Den stora fördelen med toppröjning skulle ju vara att skapa bättre markskydd medan man idag, med mycket stora viltstammar, talar om toppröjningens fördel för att skapa viltfoder och minska viltskadorna i beståndet.

Även om man med säkerhet kan säga att röjningen inte är en effekt av trakthyggesbruket måste man nog säga att trakthyggesbruket bidragit stort till att röjning genomförs i den form och omfattning som den görs idag. Detta därför den stora mängd röjningsskogar som bildats i samband med trakthyggesbruket tvingat fram denna utveckling. När så stora arealer skall röjas krävs det att röjningen utförs på ett effektivt sätt både ur produktions- och kvalitetsperspektiv.

Slutsatsen är att trakthyggesbruket inte är röjningens moder men dock dess amma.

Källor och litteratur

Muntliga referenser

Bo Axelson, pensionerad fd Länsjägmästare, Sävar. Intervjuad av författaren 14/4 2004

Litteratur

Björkman, C. A. T. 1877. Skogs-skötsel. P. A. Norstedt & Söner, Stockholm

Jäghagen, K. 1996. Alla tiders skog – skogsskötsel för mångfald. Skogsägarnas Riksförbund. Stockholm.

af Ström, I. A. 1839. Enkla regler för Skogs skötsel. Stockholm

af Zellén, J. O. 1904. Vård af enskildes skogar. P. A. Norstedt & Söner, Stockholm

Wahlgren, A. 1914. Skogsskötsel. P. A. Norstedt & Söner, Stockholm

Internetreferenser

<http://psybergate.com/wetfix/WetlandFix/WetlandFix6/wf6pg3c.gif> (2004-04-25)